

ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE
2015, nr 2 (15)

Agata Walczak-Niewiadomska

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: awniewiadomska@uni.lodz.pl

Niemowlak w bibliotece. Historia i perspektywy rozwoju usług w Polsce

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2015.021>

STRESZCZENIE: Biblioteki publiczne dla dzieci zajmują szczególne miejsce na kartach historii polskiego bibliotekarstwa, od wielu lat ulegają transformacjom, starając się dostosować do potrzeb coraz bardziej wymagających w erze cyfrowej czytelników. Do początku lat 90. XX w. niewiele wspomniano w krajowej literaturze fachowej o obecności dzieci w wieku 0–3 lat w bibliotekach, od tego czasu sytuacja uległa znacznej poprawie. Artykuł wprowadza w problematykę usług dla dzieci najmłodszych i ich rodziców realizowanych w polskich bibliotekach, charakteryzując jednocześnie historię i specyfikę obsługi tej grupy wiekowej w bibliotekach na świecie. Zaprezentowane także zostały wyniki badań na temat poziomu dostępności i repertuaru usług oferowanych w polskich placówkach bibliotecznych dla dzieci w wieku 0–3 lat.

SŁOWA KLUCZOWE: biblioteka dla dzieci, dzieci w wieku 0–3 lat, wczesna inicjacja czytelnicza.

Wprowadzenie

Od początku funkcjonowania pierwszych oddziałów dziecięcych bibliotek wiele się zmieniło, począwszy od standaryzacji i uszczegółowienia ich usług, aż po tendencje w projektowaniu przestrzeni i zbio-

rów. Jedno pozostaje niezmiennie – silne przeświadczenie o roli, jaką biblioteka i książka odgrywają w życiu młodego człowieka. Zmiany zachodzące we współczesnym świecie zaowocowały również reorganizacją struktury bibliotek dla dzieci, stanowiącą konsekwencję rozpoznania odmiennych potrzeb różnych grup wiekowych i dostosowywania repertuaru swoich działań do każdej z nich.

W 1992 r. Joanna Papuzińska omawiając elementy wspomagające współczesny proces inicjacji literackiej dziecka, na pierwszym miejscu wskazała: „wczesne wprowadzanie literatury, książki, informacji do świata dziecka, sięgające drugiego, a nawet i pierwszego roku życia”¹. Od tamtego czasu badania prowadzone na całym świecie wielokrotnie potwierdziły słuszność wczesnego zapoznawania dziecka z książką i drukiem, dostrzegając istotny związek pomiędzy doskonaleniem umiejętności tzw. przedczytelniczych a późniejszym sukcesem w edukacji. Zagraniczne biblioteki publiczne (głównie w krajach anglosaskich) dość szybko zaadaptowały koncepcję wczesnej inicjacji czytelniczej (ang. *early literacy*) w projektowaniu swojej działalności, co zaowocowało przyciągnięciem nowej grupy czytelników – rodziców z dziećmi w wieku 0–3 lat.

O potrzebie kreowania przestrzeni dla „małych dzieci” w polskich bibliotekach publicznych pisała wielokrotnie Grażyna Lewandowicz-Nosal², wspominając o zakodowanym w umysłach bibliotekarzy wizerunku biblioteki jako miejsca dla osób potrafiących już czytać. Od tego czasu wiele się zmieniło, głównie w zakresie wygospodarowywania w bibliotekach kąciaków dla dzieci najmłodszych, ale też w transformacji sposobu myślenia personelu. Jednakże, pomimo wspomnianych zmian, środowisko bibliotekarskie nadal nie doczekało się opracowania, obejmującego zarówno w ujęciu teoretycznym jak i praktycznym, całości zagadnienia obsługi dzieci w wieku 0–3 lat i ich rodziców w polskich bibliotekach publicznych.

Tymczasem od 2007 r., czyli od daty publikacji *Wytycznych IFLA dla bibliotek obsługujących niemowlęta i małe dzieci (do 3 lat)*³, zagadnienie

¹ J. Papuzińska, *Książki, dzieci, biblioteka: z zagadnień upowszechniania czytelnictwa i książki dziecięcej*, Warszawa 1992, s. 28.

² M.in. G. Lewandowicz, *Małe dziecko w bibliotece*, „Poradnik Bibliotekarza” 2000, nr 3, s. 5–8.

³ *Guidelines for Library Services to Babies and Toddlers*, The Hague 2007. Wersja polska opublikowana w 2009 r. Zob. *Dzieci, młodzież – Internet – biblioteka. Wytyczne*

obsługi dzieci najmłodszych zyskało oficjalne potwierdzenie swojej egzystencji, przenikając jednocześnie w większym wymiarze do polskiej myśli bibliologicznej, doczekując się od tamtego czasu głównie egzemplifikacji w postaci udostępniania przestrzeni dla tej grupy wiekowej.

Wyjaśnienia wymaga przyjęta dla omawianej grupy wiekowej cezurą. W bibliotekarstwie zagranicznym różnie podchodzi się do wyznaczania dziecięcych grup wiekowych pod kątem planowanych aktywności bibliotecznych. W wielu placówkach znajdziemy zajęcia dla dzieci w szeroko rozumianym okresie „przedczytelniczym”, precyzując wiek na 0–5 lat, inne natomiast, ze względu na specyficzny (muzyczno-ruchowo-plastyczny) charakter spotkań, decydują się na określenie przedziału wiekowego gości na 0–3 lat. Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto cezurę 0–3 lat, jako uzupełnienie tradycyjnego w polskich bibliotekach dziecięcych podziału usług dla dzieci na aktywności dla przedszkolaków, uczniów szkół podstawowych i młodzieży⁴.

Celem artykułu jest charakterystyka działalności bibliotek dla dzieci w wieku 0–3 lat i ich rodziców, ze szczególnym uwzględnieniem tego typu usług w Polsce. Przedstawione zostaną różnorodne aspekty pracy bibliotecznej z najmłodszymi użytkownikami, m.in. historia działań bibliotek publicznych w tym zakresie na świecie, kształtowanie się usługi w bibliotekach polskich, jak również podane będą wyniki badań przeprowadzonych w 2012 r. wśród bibliotek publicznych dla dzieci funkcjonujących na terenie naszego kraju, określające liczbę placówek obsługujących interesującą nas grupę wiekową.

Stan badań

Wnikliwa lektura ogłoszonych dotychczas drukiem materiałów pozwala zauważyć, iż w polskiej literaturze przedmiotu nie brakuje wzmianek czy uwag na temat potrzeby rozszerzenia cezurą wiekowej w ramach usług bibliotek dla dzieci. Jak jednak wspomniano – są to z reguły postulaty,

IFLA Sekcji Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży, pod red. G. Lewandowicz-Nosal, E. B. Zybert, Warszawa 2009, s. 13–48.

⁴ Od 2012 r. wprowadzony został następujący podział grup wiekowych obsługiwanych w bibliotekach dla dzieci i młodzieży w Polsce: do 5 lat, 5–12 lat, 13–15 lat. Na podstawie rocznika „Biblioteki Publiczne w Liczbach”.

ewentualnie przykłady działań bibliotecznych prowadzonych za granicą, rzadziej natomiast obszernie artykuły wyznaczające kierunki działań. Podstawową lekturą dla bibliotekarzy są, wspomniane wcześniej, *Wytyczne IFLA dla bibliotek obsługujących niemowlęta i małe dzieci (do 3 lat)*, wyjaśniające rolę bibliotek publicznych w alfabetyzacji najmłodszych dzieci, a także przekazujące cenne i uniwersalne wskazówki na temat przygotowania lokalu i oferty zajęć. Jedną z pierwszych polskich publikacji wyraźnie nawiązujących do tego tematu była książka Grażyny Lewandowicz *W bibliotece dla dzieci*, której obszerny rozdział autorka poświęciła rozważaniom nad wpływem literatury na rozwój dziecka od pierwszych miesięcy życia, wskazując jednocześnie na pole działań dla bibliotek⁵. Ponadto zagadnienie obecności dzieci w wieku 0–3 lat w bibliotece pojawiało się w pracach Doroty Grabowskiej, Bronisławy Woźniczki-Paruzel, Hanny Langer i Agaty Walczak-Niewiadomskiej, w tekstach omawiających zarówno metody pracy z dzieckiem w bibliotece, jak i prezentujących przykłady dobrych praktyk za granicą⁶. O sposobach rozbudzania ciekawości niemowląt książką i projektach wspierających inicjację literacką pisał też Michał Zając⁷. Jedną z pierwszych publikacji wydanych w Polsce, które zawierały istotne w tym zakresie wiadomości, była praca zbiorowa *Dziecko, książka, biblioteka* pod redakcją Grażyny Lewandowicz (Warszawa 1993)⁸. Wśród wydanych w ostatnim czasie

⁵ G. Lewandowicz, *W bibliotece dla dzieci*, Warszawa 1994.

⁶ M.in. D. Grabowska, *Metody pracy bibliotecznej z młodszym czytelnikiem dziecięcym*, [w:] *Młody czytelnik w świecie książki, biblioteki i informacji*, pod red. K. Heskiej-Kwaśniewicz i I. Sochy, Katowice 1996, s. 243–249; też, *Najmłodsi czytelnicy w bibliotece. Wybrane formy pracy*, [w:] *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku. Szkice bibliologiczne*, pod red. M. Antczak, A. Brzuski-Kępy, A. Walczak-Niewiadomskiej, Łódź 2013, s. 243–268; B. Woźniczka-Paruzel, *Biblioteki dla dzieci w Europie Zachodniej i w Polsce – porównania i refleksje*, [w:] *Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej. Materiały pokonferencyjne, Przysiek–Chełmża, 17–19 września 2001*, Toruń 2002, s. 47–62; H. Langer, *Programy czytelnicze dla małych dzieci w bibliotekach zagranicznych*, „Bibliotheca Nostra” 2007, nr 3(11), s. 15–21; A. Walczak-Niewiadomska, *Biblioteki przyjazne dzieciom*, „Poradnik Bibliotekarza” (dod. „Świat książki dziecięcej”) 2010, nr 7–8, s. 1–2.

⁷ M. Zając, *Wielka Brytania – „Becikowe książki”*, „Poradnik Bibliotekarza” 2006, nr 12, s. 29–30; tenże, *Darmowa książka dla nowonarodzonego dziecka: jeden pomysł – wiele realizacji*, [w:] *Książki w życiu najmłodszych*, pod red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomskiej, Warszawa–Łódź 2015 [w druku].

⁸ W książce znalazły się m.in. artykuły: G. Terwilliger, *Dzieci i rodzice. Rola biblioteki publicznej*, s. 52–56; D. Young, C. Baar-Lindsay, *Dzieci do lat trzech i biblioteki*, s. 57–61; S. Feinberg, *Specjalny program biblioteczny dla rodziców i małych dzieci*, s. 66–67.

materiałów warto zwrócić uwagę na książki tej autorki (wydane pod podwójnym nazwiskiem Lewandowicz-Nosal) odnoszące się do literatury i zasobów bibliotecznych dla najmłodszej kategorii wiekowej użytkowników, wydane przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w serii „Biblioteki, dzieci, młodzież”⁹. Cennym źródłem informacji pozostają czasopisma fachowe, przywołujące egzemplifikacje prowadzonych w polskich bibliotekach projektów i działań, m.in. „Poradnik Bibliotekarza” i „Guliwer”, w których opisywano pierwsze inicjatywy w zakresie zajęć dla najmłodszych dzieci (w Płocku, Oświęcimiu i Olsztynie)¹⁰.

Rozwój usług bibliotek dla dzieci w wieku 0–3 lat na świecie

Bibliotekarstwo amerykańskie, od zawsze wiodące prym we wprowadzaniu innowacji, również w przypadku usług dla dzieci najmłodszych było liderem, obniżając próg wieku swoich czytelników do 1,5 roku życia już na początku lat 70. XX w. Na wyodrębnienie nowej grupy użytkowników złożyło się kilka czynników, przede wszystkim zmiana w podejściu do programów wczesnego rozwoju, jaka dokonała się m.in. dzięki rezultatom badań uwydatniających rolę edukacji w pierwszych latach życia dziecka, ale też społecznemu ruchowi domagającemu się specjalnych programów edukacyjnych dla dzieci pochodzących z rodzin o niskim statusie społecznym¹¹. Katalizatorem tego procesu był uruchomiony w 1965 r. ogólnokrajowy projekt „Head Start”¹², który jednak, jak

⁹ G. Lewandowicz-Nosal, *Książki dla najmłodszych. Od zera do trzech*, Warszawa 2011; taż [i in.], *Warto mieć w bibliotece: książki dla dzieci 2010–2013: katalog*, Warszawa 2014.

¹⁰ M.in. A. Farganus, *Poczytaj ze mną*, „Guliwer” 2002, nr 2, s. 65–69; S. Niedziela, *Edukacja czytelnicza rodziców i dzieci w bibliotece dziecięcej*, „Poradnik Bibliotekarza” 2002, nr 4, s. 5–10.

¹¹ E. Greene, *Early childhood centers: three models*, „School Library Journal” 1984, vol. 30, no. 6, s. 21.

¹² Projekt, obchodzący w 2015 r. 50-lecie istnienia, był częścią ogólnonarodowego programu „Wojna z Ubóstwem” („War on Poverty”) ogłoszonego w 1964 r. przez prezydenta Lyndona B. Johnsona. Head Start został zaprojektowany, aby pomóc przełamać „cykl ubóstwa” poprzez zapewnienie dzieciom w wieku przedszkolnym z rodzin o ni-

zauważyli bibliotekarze, nie zawierał elementów edukacji literackiej. Wychodząc naprzeciw potrzebom przedszkolaków, do których projekt był skierowany, biblioteki zaczęły organizować spotkania poświęcone czytaniu na głos; w późniejszych latach, dzięki uzupełnieniu oferty wydawniczej o publikacje dla niemowlaków, powoli zaczął się kształtować obszar usług dla dzieci w wieku 0–3 lat poprzez dostosowanie do ich wymagań przestrzeni i kolekcji. Badania oferty bibliotecznej dla najmłodszych dzieci w USA, przeprowadzone w 1983 r., wykazały, iż tego typu działalność była udostępniana w bibliotekach publicznych na terenie 45 z 50 stanów¹³. Dziś z pewnością, chociażby dzięki ogólnokrajowej sieci bibliotek pozostającej w projekcie Family Place Libraries¹⁴ oraz uznaniu omawianej grupy wiekowej za integralną w całości prac biblioteki dziecięcej przez Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich, nie ma stanu, w którym placówki biblioteczne nie prowadzą zajęć dla niemowlaków. Od lat 70. obniżono granicę wieku, dostosowując programy, przestrzeń i wyposażenie do potrzeb dzieci w pierwszym roku życia.

Równie aktywnie idea została przyjęta na gruncie brytyjskim, kanadyjskim i australijskim, gdzie w wielu bibliotekach oferowane są zazwyczaj godzinne spotkania dla maluchów i ich rodziców, łącząc głośne czytanie z muzyką i zabawą, a w każdej kolekcji znaleźć można książki-zabawki i inne atrakcyjne materiały. W Szkocji organizowane są zajęcia w ramach ogólnonarodowego projektu „Bookbug”, tożsamego z angielskim „Bookstart”.

Kraje skandynawskie, jakkolwiek wszystkie przodują w statystykach czytelnictwa, legitymują się niejednakowym poziomem i ofertą usług w bibliotekach publicznych dla dzieci. Biblioteki norweskie, w odróżnieniu od placówek np. duńskich i szwedzkich, nie mają jeszcze powszechnie rozwiniętych programów aktywności dla dzieci najmłod-

skich dochodach kompleksowego programu, wspierającego ich emocjonalne, społeczne, zdrowotne i psychologiczne potrzeby. Zob. *Illinois Head Start Association* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://ilheadstart.org/>.

¹³ A. Carlson, *A nationwide survey of librarians' practices and attitudes in serving children under three years of age and their parents and caregivers*, praca doktorska, School of Library Services, Columbia University, 1983. Cyt. za: E. Greene, dz. cyt., s. 1.

¹⁴ Więcej na ten temat A. Walczak-Niewiadomska, *Model biblioteki rodzinnej w oparciu o doświadczenia amerykańskie*, „Przegląd Biblioteczny” 2012, nr 4, s. 507–520.

szych, ale ta sytuacja szybko się zmienia¹⁵. Na uwagę zasługuje wielokrotnie nagradzana i polecana przez bibliotekarzy skandynawskich biblioteka publiczna wchodząca w skład wielkiego kompleksu Domu Kultury w Sztokholmie. Czwarte piętro budynku udostępniono dzieciom w wieku 0–9 lat, tworząc magiczną przestrzeń literacko-zabawową, wypełnioną zajęciami muzycznymi, plastycznymi i tanecznymi¹⁶.

W bibliotekach portugalskich wykształcił się swego rodzaju model placówki dla dzieci najmłodszych, nazwany Bebetecą, obsługujący głównie podopiecznych żłobków miejskich. Bebeteca funkcjonuje zwykle jako oddział biblioteki dziecięco-młodzieżowej i prowadzi aktywności skierowane do dzieci młodszych niż 3 lata. Do głównych punktów ich działalności należą spotkania dla rodziców z dziećmi, czytanie bajek, a nawet lekcje języka angielskiego i jogi. Sukces bebetek w dużej mierze był możliwy dzięki bliskiej współpracy ze żłobkami miejskimi, których władze odpowiednio rozpropagowały ideę wśród rodziców i zezwoliły na wyjścia podopiecznych do bibliotek. Działalność bebetek pozostaje pod nadzorem agencji Ministerstwa Kultury – Generalnej Dyrekcji Książki i Bibliotek¹⁷.

W wielu krajach wprowadzanie usług dla omawianej grupy wiekowej zbiegło się z implementacją projektów bazujących na oryginalnym koncepcie „Bookstart”, u podstawy którego leży wspieranie inicjacji czytelniczej niemowląt poprzez rozdawanie pakietów książek i materiałów dla ich rodziców. W skład podarunku wchodzi też zwykle zaproszenie do najbliższej biblioteki publicznej w celu zapoznania się z wachlarzem jej działalności dla dzieci i rodziców.

Podstawą, na której powinno się budować wyjątkowość spotkań, może być opracowany specjalnie dla tej grupy program, uwzględniający jej specyficzne potrzeby. Spotkania skoncentrowane będą na zabawie wzbogaconej o elementy kształtujące umiejętności przedczytelnicze (choćby nauka korzystania z książki, przewracanie stron, rozwój

¹⁵ Zob. A. Walczak-Niewiadomska, *Najmłodszy użytkownicy w norweskich bibliotekach*, „Poradnik Bibliotekarza” 2012, nr 6, s. 3–8.

¹⁶ *Kulturhuset* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://kulturhusetstadsteatern.se/Bibliotek/Rum-for-Barn/>.

¹⁷ A. M. Ramos, *Learning to read before you walk: Portuguese libraries for babies and toddlers*, „IFLA Journal” 2012, vol. 38, s. 78–85.

słownictwa, rozwój wyobraźni poprzez ilustracje) z wykorzystaniem różnych motywów muzyczno-plastyczno-ruchowych.

Uzupełnieniem ścieżki edukacyjnej realizowanej z myślą o dziecku jest często oferta spotkań kierowana do rodziców, dbająca o powiększanie wiedzy na temat rozwoju i wychowania potomków, realizowana przy pomocy zapraszanych do placówki specjalistów – psychologów dziecięcych, pedagogów, pediatrów i innych. W przypadku omawianej grupy użytkowników rodzice i opiekunowie zresztą grają bardzo ważną rolę; należy zapewnić im, również poprzez starannie wyselekcjonowany księgozbiór, odpowiednie warunki do zabawy z dzieckiem i realizacji elementów inicjacji czytelniczej.

Biblioteki decydujące się na rozpoczęcie cyklu zajęć dla dzieci w wieku 0–3 lat muszą zmierzyć się z koniecznością odpowiedniego dostosowania swojej przestrzeni i wyposażenia, aby spełniały podstawowe warunki bezpieczeństwa. Dla obsługi dzieci do 1 roku życia ważne będzie zapewnienie miejsca do przewijania, a także podgrzewacza do butelek, ewentualnie mikrofalówki. Z myślą o dzieciach starszych można przygotować małe stoliki i krzeselka, pufy i poduszki, a także specjalne kosze na zabawki i książeczki. Kolejnym elementem jest zgromadzenie kolekcji spełniającej wymagania młodych czytelników, złożonej głównie, jak wspomniano, z zabawek i książeczek dostosowanych wiekowo. Biblioteki amerykańskie coraz częściej proponują maluchom nowości wydawnicze w postaci książeczek wydzielających zapach lub oddziałujących na dotyk, w wielu placówkach udostępnia się też iPady z wgranym pakietem aplikacji wspierających inicjację czytelniczą¹⁸. Na potrzeby organizowanych zajęć przydadzą się również wszelkie materiały plastyczne. Kwestią uważaną nierzadko przez bibliotekarzy za problematyczną, pozostaje wyodrębnienie przestrzeni dla tak małych dzieci. Placówki starają się radzić w tej materii w różny sposób – w najlepszej sytuacji pozostają biblioteki posiadające specjalne miejsce przeznaczone do spotkań z dziećmi w wieku 0–3 lat. Jeśli natomiast biblioteka jest mała i nie ma możliwości wydzielenia kącika na spotkania (lub też ma ograniczenia

¹⁸ Biblioteka Publiczna w Darien (USA) wypożycza rodzicom dzieci w wieku 2–5 lat na okres 1 tygodnia zestaw składający się z tabletu, wyselekcjonowanych przez bibliotekarzy aplikacji i e-książek oraz broszury przybliżającej zagadnienia edukacji medialnej i sposoby ewaluacji aplikacji dla dzieci. Por. *Darien Library* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.darienlibrary.org/youth/elipads>.

kadrowe), można przyjąć, że podczas 1 godziny w tygodniu będzie ona zamknięta dla pozostałych użytkowników.

Upowszechnianie usług bibliotecznych dla niemowląt w Polsce

Przez wiele lat za podstawowe grupy wiekowe obsługiwane w polskich bibliotekach dla dzieci uważano przedszkolaków i uczniów szkół wszystkich stopni, co oznaczało, że czytelnikiem mogło zostać dziecko od 3 lat wzwyż, w domyśle samodzielne i niewymagające stałej opieki ze strony rodzica. Dopiero na początku lat 90. XX w., głównie za sprawą innowacyjnego podejścia J. Papuzińskiej do zagadnienia inicjacji literackiej u dziecka oraz stałego nawoływania do działań kierowanego ze strony Lewandowicz-Nosal na łamach jej tekstów, pojawiło się przekonanie, iż biblioteki mogą prowadzić zajęcia dla dzieci już od 2 roku życia, uznając za istotną rolę tych placówek w rozbudzaniu przyjemności z obcowania z książką, a także wskazując na rodzinę jako ważny aspekt wspierający inicjację literacką dziecka¹⁹. Pierwsze w Polsce projekty koncentrujące uwagę na „najmłodszych” czytelnikach, realizowane na przełomie XX i XXI w., rzeczywiście określały grupę docelową na dzieci 2–5 letnie wraz z ich opiekunami (np. „Projekt animacji czytelnictwa dziecięcego” w Książnicy Płockiej). Dopiero pod koniec pierwszej dekady XXI w. zaczęto bardziej intensywnie wprowadzać do bibliotek maluchy młodsze niż 2 lata, tworząc nawet nie tyle specjalne programy czytelnicze, ile zapewniając wygodne i bezpieczne miejsce do spędzania czasu, naturalnie pod opieką rodziców. Na przestrzeni mniej więcej 10 lat zaszły w Polsce duże zmiany w tym zakresie, które znalazły wyraz chociażby w powstaniu tzw. kąpeków malucha na terenie wielu bibliotek dziecięcych.

Do ewolucji nastawienia bibliotekarzy przyczyniło się z pewnością wielokrotne poruszanie tego tematu na łamach czasopism i książek fachowych, jak również przytaczanie godnych uwagi przykładów z bibliotek zagranicznych. Na początku XXI w. działalność w kierunku edukacji bibliotekarzy rozpoczęły także fundacje i stowarzyszenia, zwracając baczniejszą uwagę na, niestety niewystarczająco zagospodarowany, ob-

¹⁹ J. Papuzińska, dz. cyt., s. 28.

szar kształcenia w zakresie metod pracy z dziećmi i młodzieżą. Jedną z nich była Fundacja Rozwoju Dziecka im. Komeńskiego, która w pierwszej dekadzie XXI w. rozpoczęła współpracę m.in. z bibliotekami publicznymi, proponując im udział w programie „Grupy Zabawowe”. Na fali dobrych wyników i pozytywnego odzewu realizowano kolejne projekty – „Biblioteczne zajęcia dla dzieci i rodziców”, „Dzieci i rodzice w bibliotece”, a także „Mali Odkrywcy” (elementem integralnym każdego projektu były szkolenia bibliotekarzy)²⁰. Fundacja wydała kilka poradników wspierających programowanie aktywności dla dzieci najmłodszych w placówkach kultury, przygotowała też serwis internetowy z poradami i wskazówkami pomocnymi w pracy z dziećmi²¹.

Wiele dobrego na rzecz upowszechnienia usług dla dzieci w wieku 0–3 lat uczyniła inicjatywa Miejskiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie – Laboratorium Aktywnego Bibliotekarza, realizowana jako projekt współfinansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, mająca na celu promocję literatury, czytelnictwa oraz bibliotek wśród rodziców i dzieci w wieku 0–3 lat. Efektem LAB było zorganizowanie konferencji i warsztatów w 2011 r., inaugurujących dalsze działania – opracowanie autorskich strategii promocji czytelnictwa wśród dzieci w wieku 0–3 lat w bibliotekach partycypujących w projekcie, a następnie wyłonienie zwycięskiej placówki w konkursie na najlepszy program²². W ramach projektu w jednej z filii olsztyńskiej Miejskiej Biblioteki Publicznej, bibliotece Abecadło, odbywały się spotkania dla rodziców i dzieci najmłodszych, mające na celu wspomaganie wszechstronnego

²⁰ Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego. *Programy dla bibliotek* [online]. Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/programy/archiwalne/dla_bibliotek.

²¹ *Jak pracować z małymi dziećmi i rodzicami: poradnik dla bibliotek. Inspiracje* [online]. Warszawa: Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, 2013, 28 s. [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/repository/FRSI_biblioteczne/FK_Poradnik_Inspiracje_JAKpracowac_zmalymi_dziecmi_2013.pdf; *Chcę się bawić. Praktyczne propozycje zabaw dla małych dzieci* [online]. Warszawa: Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, 2013, 32 s. [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/repository/documents/Chce_sie_bawic_nowe_zmniejszone.pdf; *Dzieci w bibliotece* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://dzieciwbibliotece.pl/>.

²² *Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie. Projekty* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://oldwww.mbp.olsztyn.pl/index.php?menu_id=14&projekt=15.

rozwoju maluchów. Abecadło zresztą uważane jest przez wielu bibliotekarzy za wzór postępowania i organizacji usług dla najmłodszej grupy wiekowej, głównie ze względu na to, że filia ta, jako jedna z pierwszych, przy wprowadzaniu się do nowego lokum (galeria handlowa) zadbała o odpowiednie wyposażenie i udekorowanie przestrzeni, jak również opracowała ofertę zajęć dla maluchów, tworząc tym samym niepowtarzalne i magiczne miejsce dla dzieci i rodziców²³.

Wspomniana Książnica Płocka, a dokładnie Biblioteka dla dzieci im. W. Chotomskiej, oraz filia dla dzieci i młodzieży Miejskiej Biblioteki Publicznej w Oświęcimiu, stały się wzorem animacji czytelniczej w grupie młodszych użytkowników (2–5 lat), do dziś prowadząc różnorodne zajęcia w tej kategorii wiekowej i warsztaty dla rodziców.

W 2011 r. odnotowano pierwszą edycję projektu „Na dobry początek”, będącą polskim odpowiednikiem „Bookstart” i jednym z elementów podnoszenia jakości usług wrocławskich bibliotek publicznych. Projekt, podobnie jak jego angielski brat, miał na celu promowanie czytelnictwa od najmłodszych lat poprzez rozdawanie nowo narodzonym mieszkańcom Wrocławia gotowych pakietów zawierających książki (wiersze Juliana Tuwima) oraz specjalnie opracowaną broszurę z m.in. listą polecanych lektur dla dzieci w różnym wieku (0–5 lat)²⁴. Przy tej okazji pięć wrocławskich filii Miejskiej Biblioteki Publicznej prowadziło zajęcia dla rodziców z małymi dziećmi, co jest kontynuowane do dziś.

Do pomysłu wyprawki czytelniczej wrócono 2 lata później, organizując – najpierw (w 2013 r.) w na terenie kilku województw o najniższym odsetku czytelnictwa, rok później już na skalę ogólnopolską – kampanię społeczną autorstwa Fundacji ABCXXI i Narodowego Centrum Kultury „Pierwsza Książka Mojego Dziecka”, dostarczając w grudniu 2014 r. 82 tysiące bezpłatnych pakietów edukacyjnych do ponad 90% szpitali położniczych w całym kraju²⁵. Chociaż książeczka stanowiąca podstawę pa-

²³ *Biblioteka Abecadło* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abecadlo.olsztyn.pl/>.

²⁴ J. Grzelczyk, „Na dobry początek” – projekt Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu promujący czytelnictwo od najmłodszych lat. „Biuletyn EBIB” [online] 2011, nr 4 [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.pl/images/stories/numery/122/122_grzelczyk.pdf.

²⁵ *Fundacja ABCXXI „Cała Polska Czyta Dzieciom”. Kampania społeczna „Pierwsza Książka Mojego Dziecka”* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.calapolskacztyadzieciom.pl/pkmd>.

kietu została skrytykowana przez niektórych bibliologów, ilustratorów, a także rodziców, nie da się pominąć pozytywnego aspektu tego typu akcji, zakładając, że dla wielu dzieci książeczka ta jest pierwszą w życiu.

Ograniczona objętość niniejszego artykułu nie pozwala na bardziej dokładną specyfikację placówek, które prowadzą ciekawe i innowatorskie usługi dla dzieci w wieku 0–3 lat, niemniej jednak warto zaznaczyć, iż liczba tych bibliotek stale rośnie, zarówno pod kątem dostosowywania przestrzeni do potrzeb maluchów, jak i oferty do ich wymagań.

Usługi polskich bibliotek dla dzieci w wieku 0–3 lat w 2012 r. – charakterystyka badań

Zainteresowania badawcze autorki skupiające się na ofercie bibliotek dla małych dzieci w Polsce zaowocowały powstaniem projektu realizowanego w 2012 r. w Uniwersytecie Łódzkim pt. „Biblioteki dla dzieci w Polsce – przystosowanie placówek do międzynarodowych standardów bibliotekarskich”. Jego celem było przede wszystkim określenie poziomu dostosowania polskich placówek do wskazówek zawartych w *Wytycznych IFLA dla bibliotek obsługujących niemowlęta i małe dzieci (do 3 lat)*, jak również pozyskanie danych liczbowych z zakresu realizacji usług dla omawianej grupy wiekowej. Prowadzone dotychczas przez Bibliotekę Narodową badania statystyczne nie uwzględniały aż tak szczegółowego podziału wiekowego w odniesieniu do użytkowników bibliotek publicznych, co sprawia, że przedstawione poniżej dane stanowią pierwszą, w skali polskiej, próbę charakterystyki tej części działalności bibliotek dla dzieci.

Badania przeprowadzone zostały w formie ankietowej na początku 2012 r. Formularze wysłano do 1160 placówek, znajdujących się w wykazie bibliotek dla dzieci i młodzieży, udostępnionym przez pracowników Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Odpowiedź zwrotna nadeszła od 505 bibliotek (43%), a po odrzuceniu ankiet wypełnionych nieprawidłowo bądź w ogóle, do dalszej obróbki danych zakwalifikowano 501 formularzy. Pierwsze pytanie („Czy biblioteka prowadzi usługi dla dzieci w wieku 0–3 lat?”) pozwoliło wyłonić grupę placówek, które stały się podstawą dalszej analizy zgromadzonych danych.

66% bibliotek **prowadziło** usługi dla dzieci w wieku 0–3 lat
34% bibliotek **nie prowadziło** takich usług

Ankieta zawierała pytania o sposób dostosowania przestrzeni do potrzeb najmłodszych „czytelników”, metody pracy stosowane w kontakcie z nimi, ale też rodzaje i dostęp do szkoleń w zakresie obsługi dzieci do 3 lat. Wizyty maluchów pociągają za sobą zwykle konieczność odpowiedniego zabezpieczenia pomieszczeń, z których będą korzystać, stąd w ankiecie pojawiły się szczegółowe pytania o elementy wyposażenia i dekoracji (zob. tabela 1).

Tabela 1. Wyposażenie bibliotek przydatne w obsłudze dzieci w wieku 0–3 lat pozostające na stanie ankietowanych placówek

Elementy wyposażenia	% odpowiedzi twierdzących
Specjalnie wydzielona przestrzeń dla najmłodszych dzieci	64%
Przewijak dla niemowląt	7%
Mikrofalówka / podgrzewacz do butelek	10%
Kącik do karmienia dziecka	6%
Zabawki dla dzieci w wieku 0–3 lat (maskotki, gry, puzzle itp.)	77%
Książeczki dla dzieci w wieku 0–3 lat	92%
Meble przystosowane do małych dzieci (niskie krzeselka i stoliki, niskie regały, kosze na książki)	70%
Kącik do rysowania i malowania	56%
Regał z literaturą na temat wychowania dziecka do użytku rodziców	29%
Kanapa, fotele, duże poduszki	24%

Źródło: opracowanie własne.

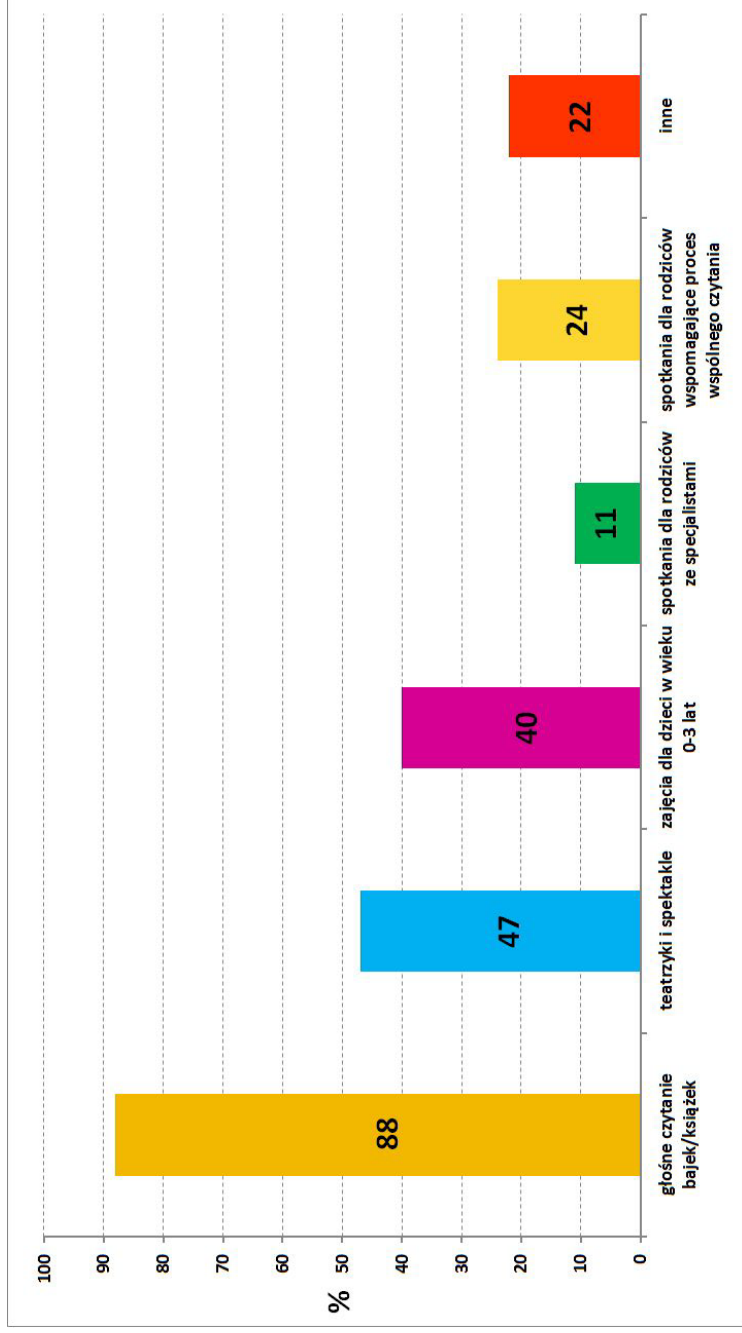
Do podanych w tabeli zagadnień bibliotekarze w uwagach dodawali inne elementy znajdującego się na stanie ich placówek wyposażenia, należą do nich m.in. zaślepki w kontaktach, bujaczek i kojec dla maluchów, kolorowe firanki lub naklejki na ścianach z motywem bohaterów bajek, stoliki z zaokrąglonymi rogami, stołki antypoślizgowe, pufy, piankowe siedziska, a nawet materac w kształcie piaskownicy, tablica do malowa-

nia, często wspomniano także o kolorowej wykładzinie dywanowej bądź dywanie i matach. Do form stosowanych w bibliotekach dołączono także zabezpieczenie kaloryfera i ladę biblioteczną z zaokrąglonymi kantami. Wspomniano też o sprzęcie do odtwarzania filmów, bajek i muzyki, ponadto, co coraz częściej się zdarza, w odpowiedziach pojawiły się place zabaw, ewentualnie basen z piłeczkami. W jednej placówce zorganizowano specjalną szatnię dla dzieci.

Jeśli chodzi o repertuar aktywności kierowany do najmłodszej grupy użytkowników, to nie było tu dużego zaskoczenia – zdecydowanie najbardziej popularną formą pracy z dziećmi do lat 3 jest głośne czytanie bajek/książek, połowa bibliotek organizuje spektakle i teatryki, nieco mniej prowadzi specjalne zajęcia dla maluszków, natomiast stosunkowo niewielka liczba placówek ma w ofercie spotkania dla rodziców ze specjalistami (psycholog, pediatra, logopeda itp.) i zajęcia wspierające wczesną inicjację czytelnictwa (zob. wykres 1). W kategorii „Inne” znalazły się głównie aktywności biblioteczne prowadzone od dawna dla tradycyjnych grup czytelników, najczęściej przedszkolaków i uczniów, m.in. biblioterapia, arteterapia, konkursy, spotkania wakacyjne, spotkania z pisarzami, lekcje biblioteczne i wystawy. Dodatkowo wspomniano o metodach wykorzystywanych w pracy z dziećmi najmłodszymi, takich jak głośne czytanie w żłobkach i akcje czytania w ramach programu „Cała Polska Czyta Dzieciom”, projekcje bajek, zajęcia plastyczne, wyklejanie, nauka wierszyków, organizacja dni rodzinnych, a także zajęcia z popularną chustą.

Sądząc po wartościach procentowych odpowiedzi na pytanie „Czy bibliotekarze brali udział w szkoleniach/warsztatach na temat obsługi najmłodszych czytelników?” (29% odpowiedziało twierdząco), istnieje duża potrzeba doszkalania się w tej materii, co więcej, w ankietach pojawiły się głosy, że pracownicy chętnie wzięliby udział w różnych formach dokształcania w tym zakresie, gdyby tylko ktoś im to zaproponował. Ponadto w kilku ankietach zaznaczono wyraźnie, że szkolenia, jakie bibliotekarze odbywają, nie poruszają w ogóle tematu obsługi dzieci w wieku 0–3 lat, ale koncentrują się na podstawowych grupach czytelników, czyli od 3 roku życia wzwyż. Wśród instytucji oferujących szkolenia, warsztaty i seminaria najczęściej wymieniano jednostki macierzyste (wojewódzkie, powiatowe i miejskie biblioteki publiczne), wojewódzkie ośrodki animacji kultury, ośrodki doskonalenia nauczycieli, ponadto

Wykres 1. Repertuar zajęć dla dzieci w wieku 0–3 lat w polskich bibliotekach

Źródło: opracowanie własne.

fundacje realizujące ogólnopolskie projekty – Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (dla placówek biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek), Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego (dla placówek uczestniczących w projektach „Grupy Zabawowe” i „Biblioteczne zajęcia dla dzieci i rodziców”), teatry i stowarzyszenia. Szczególną popularnością cieszą się warsztaty prowadzone przez Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA, wspomniano też kilka razy o inicjatywach Instytutu Goethego (np. warsztaty ilustracji). Wiedzę bibliotekarze zdobywają także podczas uczestnictwa w konferencjach tematycznych, zwłaszcza tych, które obok części teoretyczno-naukowej proponują panele praktyczno-warsztatowe (np. Forum Młodych Bibliotekarzy, Kongres Bibliotek Publicznych, konferencja Laboratorium Aktywnego Bibliotekarza w Olsztynie).

Dość charakterystyczne dla wielu badanych bibliotekarzy (co wynikało z naniesionych przez nich komentarzy) było zakwalifikowanie dzieci 3-letnich (*de facto* traktowanych jako przedszkolaki) jako podstawy do twierdzącej odpowiedzi na pytanie: „Czy biblioteka prowadzi usługi dla dzieci w wieku 0–3 lat”. Nieliczne dodatkowe wypowiedzi osób ankietowanych potwierdzają ogólne przeświadczenie o brakach lokalowych, kadrowych i finansowych bibliotek, ale też akcentują chęć i entuzjazm bibliotekarzy do szkolenia się oraz wprowadzania tego typu usług do oferty swojej instytucji. Pojawił się też komentarz, że sami rodzice nie widzą potrzeby zapisywania dziecka do biblioteki, dopóki nie będzie bardziej dojrzałe („Generalnie zdanie rodziców odnośnie do wypożyczania książek dla tego przedziału wiekowego jest takie, że «Nie będą wypożyczać, bo dziecko może zniszczyć książkę». Zachęcamy rodziców do zapisywania maluchów, jednak często słyszymy argument: «Niech zacznie chodzić do przedszkola»”). Cieszy natomiast wyłaniający się z ankiet obraz bibliotek otwartych, zapraszających wszystkich członków lokalnej społeczności (nawet tych raczkujących), do wspólnej zabawy z książką i nie tylko. Niektóre placówki oferują, poza wygodnym fotelem, stolikami, przewijakiem i oczywiście stosownymi zbiorami, także kawę/herbatę i ciastko gratis. Coraz częściej w regulaminie pojawia się zapis precyzujący wiek użytkowników na 0–16 lat, co w pewnym stopniu przyczynić się może do budowania pozytywnego wizerunku placówki jako miejsca „rodzinnego”. Nie bez znaczenia też jest staranie się bibliotek o tytuł „Miejsca przyjaznego dzieciom/rodzinie”, bo pociąga to za sobą odpowiednią

oprawę medialną i reklamę usług. Bibliotekarze otwarcie przyznają, że nawet pomimo braku specjalnych zajęć dla omawianej grupy wiekowej, ważne dla nich jest stworzenie przestrzeni, gdzie maluchy mogą spędzić czas w przyjaznej atmosferze. Następnym krokiem w transformacji polskich bibliotek dla dzieci powinno być zatem wprowadzanie aktywności koncentrujących się na wspieraniu wczesnej inicjacji czytelniczej, zgodnie z tendencjami zagranicznymi.

Podsumowanie

Ze względu na brak w polskiej literaturze przedmiotu badań i materiałów przybliżających w szerszym aspekcie cel i zakres prowadzenia zajęć bibliotecznych dla dzieci w wieku 0–3 lat, a jednocześnie mocno zauważalne zainteresowanie ze strony rodziców i samych bibliotekarzy, ważne będą dalsze prace nad sprecyzowaniem funkcji usług bibliotecznych dla tej grupy wiekowej. Dość istotne dla samej placówki i jej dalszego postępowania jest określenie, czy głównym powodem oferowanych zajęć jest tylko rozrywka, zapewnienie miejsca do zabawy i interakcji z innymi dziećmi czy może element edukacji czytelniczej. Mówiąc inaczej – czy jest to jedynie sprytny sposób na przyciągnięcie użytkowników do biblioteki, czy też starannie przemyślana strategia przygotowująca dzieci do inicjacji czytelniczej i literackiej.

Wyniki ankiety przywołanej w niniejszym artykule, ze względu na niezbyt liczną reprezentatywność biorących w niej udział polskich bibliotek dziecięcych (43%), mogą stanowić sygnał do dalszych wnikliwych badań nad tą usługą. Niemniej, dane uzyskane za jej pomocą pomogły w identyfikacji pionierskich starań czynionych przez bibliotekarzy w Polsce na rzecz niemowląt i ich rodziców.

Nowa, jak na warunki polskie, forma działalności bibliotek publicznych, nie stanowi jeszcze w naszym kraju oczywistego i powszechnego elementu pracy bibliotecznej. Większość placówek, które zdecydowały się w pewnym momencie na wprowadzenie zajęć dla dzieci w wieku 0–3 lat, robiły to korzystając głównie z zagranicznych źródeł informacji, ewentualnie posilając się przykładami dobrych praktyk dostępnych wśród nielicznych bibliotek polskich. Mimo czynionych w tym zakresie wysiłków na przestrzeni ostatnich 10 lat w Polsce (choćażby

wspomniana inicjatywa Laboratorium Aktywnego Bibliotekarza czy też nieoceniona działalność Programu Rozwoju Bibliotek), nie udało się jeszcze doprowadzić do zakorzenienia usług dla najmłodszych dzieci w każdej bibliotece publicznej. Można stwierdzić, iż powstawanie kącików i klubów malucha, przynajmniej w początkowej fazie rozwoju tych usług, było bardziej efektem entuzjazmu i determinacji samych bibliotekarzy, aniżeli szerokiej dostępności materiałów metodycznych i oficjalnych wskazówek czy też rozporządzeń zawodowych. Taki stan rzeczy jest zdecydowanie największą barierą w bardziej efektywnej ekspansji zajęć dla najmłodszych i wymaga usprawnienia. Zmiany przede wszystkim wymaga podejście zarówno bibliotekarzy, jak i rodziców do grupy wiekowej będącej celem rozważań. O ile w przypadku tych drugich można przyjąć, że zmiana ich światopoglądu ulegnie naturalnemu rozszerzeniu w momencie ogłoszenia zmian w ofercie usług bibliotecznych (rodzice, z małymi wyjątkami, chętnie skorzystają z nowych aktywności promowanych przez najbliższą placówkę biblioteczną), o tyle sami bibliotekarze potrzebują wsparcia merytorycznego i finansowego, aby rozwinąć, w wielu przypadkach zupełnie nową i nieznaną dla nich, formę usług (znamienne jest używanie w literaturze fachowej i praktyce bibliotecznej określenia „najmłodsze dzieci” w stosunku do dzieci od 3 lat wzwyż). Ponieważ prowadzenie zajęć dla niemowląt różni się znacznie od zakorzenionych od wielu lat w polskim bibliotekarstwie typowych metod pracy z przedszkolakami i uczniami, konieczne jest opracowanie ścieżek edukacyjnych i szkoleniowych dla osób pragnących włączyć się w omawiany nurt działalności. Zainicjowanie cyklicznych zajęć dla niemowląt i ich rodziców wzbudza często w bibliotekarzach lęk, czego powodem jest specyficzność grupy docelowej. W wielu relacjach praktyków przewija się ta sama refleksja, koncentrująca się na niepewności, w jaki sposób obsłużyć „czytelnika” raczkującego, biorącego do ust każdą dostępną rzecz, w końcu – biegającego i nieskrępowanie krzyczącego. Szczególnie w takim przypadku ważne jest, by organizować szkolenia i warsztaty pokazujące od praktycznej strony metody radzenia sobie z różnymi, często nieprzewidzianymi, sytuacjami.

Niemniej, obserwacja dynamicznie rosnącej w drugiej dekadzie XXI w. liczby kącików malucha skłania do pozytywnej refleksji i pozwala żywić nadzieję, że przy odpowiednim wsparciu polskich bibliotekarzy, idea wprowadzania usług dla dzieci w wieku 0–3 lat stanie się powszech-

na, otwierając tym samym nowy rozdział w innowacyjności polskiego bibliotekarstwa dziecięcego.

Bibliografia

- Biblioteka Abecadło* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.abecadlo.olsztyn.pl/>.
- Carlson Ann, *A nationwide survey of librarians' practices and attitudes in serving children under three years of age and their parents and caregivers*, praca doktorska, School of Library Services, Columbia University, 1983.
- Chcę się bawić. Praktyczne propozycje zabaw dla małych dzieci* [online]. Warszawa: Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, 2013, 32 s. [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/repository/documents/Chce_sie_bawic_nowe_zmniejszone.pdf.
- Darien Library* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.darienlibrary.org/youth/elibads>.
- Dzieci, młodzież – Internet – biblioteka. Wytyczne IFLA Sekcji Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży*, pod red. Grażyny Lewandowicz-Nosal, Elżbiety Barbary Zybert, Warszawa 2009.
- Dzieci w bibliotece* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://dzieciwbibliotece.pl/>.
- Dziecko, książka, biblioteka*, pod red. Grażyny Lewandowicz, Warszawa 1993.
- Farganus Agnieszka, *Poczytaj ze mną*, „Guliwer” 2002, nr 2, s. 65–69.
- Feinberg Sandra, *Specjalny program biblioteczny dla rodziców i małych dzieci*, [w:] *Dziecko, książka, biblioteka*, pod red. Grażyny Lewandowicz, Warszawa 1993, s. 66–67.
- Fundacja ABCXXI „Cała Polska Czyta Dzieciom”. Kampania społeczna „Pierwsza Książka Mojego Dziecka” [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/pkmd>.
- Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego. *Programy dla bibliotek* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/programy/archiwalne/dla_bibliotek.
- Grabowska Dorota, *Metody pracy bibliotecznej z młodszym czytelnikiem dziecięcym*, [w:] *Młody czytelnik w świecie książki, biblioteki i informacji*, pod red. Krystyny Heskowej-Kwaśniewicz i Ireny Sochy, Katowice 1996, s. 243–249.
- Grabowska Dorota, *Najmłodszy czytelnicy w bibliotece. Wybrane formy pracy*, [w:] *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku. Szkice bibliolo-*

- giczne*, pod red. Marioli Antczak, Aliny Brzuski-Kępy, Agaty Walczak-Niewiadomskiej, Łódź 2013, s. 243–268.
- Greene Ellin, *Early childhood centers: three models*, „School Library Journal” 1984, vol. 30, no. 6, s. 21.
- Grzelczyk Jolanta, „Na dobry początek” – projekt Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu promujący czytelnictwo od najmłodszych lat. „Biuletyn EBIB” [online] 2011, nr 4 [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.pl/images/stories/numery/122/122_grzelczyk.pdf.
- Guidelines for Library Services to Babies and Toddlers*, The Hague 2007.
- Illinois Head Start Association* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://ilheadstart.org/>.
- Jak pracować z małymi dziećmi i rodzicami: poradnik dla bibliotek. Inspiracje* [online]. Warszawa: Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, 2013, 28 s. [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://www.frd.org.pl/repository/FRSI_biblioteczne/FK_Poradnik_Inspiracje_JAKpracowac_zmalymi_dziecmi_2013.pdf.
- Kulturhuset* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: <http://kulturhusetstadsteatern.se/Bibliotek/Rum-for-Barn/>.
- Langer Hanna, *Programy czytelnicze dla małych dzieci w bibliotekach zagranicznych*, „Bibliotheca Nostra” 2007, nr 3(11), s. 15–21.
- Lewandowicz Grażyna, *Małe dziecko w bibliotece*, „Poradnik Bibliotekarza” 2000, nr 3, s. 5–8.
- Lewandowicz Grażyna, *W bibliotece dla dzieci*, Warszawa 1994.
- Lewandowicz-Nosal Grażyna, *Książki dla najmłodszych. Od zera do trzech*, Warszawa 2011.
- Lewandowicz-Nosal Grażyna [i in.], *Warto mieć w bibliotece: książki dla dzieci 2010–2013: katalog*, Warszawa 2014.
- Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie. Projekty* [online] [dostęp 15 grudnia 2015]. Dostępny w World Wide Web: http://oldwww.mbp.olsztyn.pl/index.php?menu_id=14&projekt=15.
- Niedziela Stanisława, *Edukacja czytelnicza rodziców i dzieci w bibliotece dziecięcej*, „Poradnik Bibliotekarza” 2002, nr 4, s. 5–10.
- Papuzińska Joanna, *Książki, dzieci, biblioteka: z zagadnień upowszechniania czytelnictwa i książki dziecięcej*, Warszawa 1992.
- Ramos Ana Margarida, *Learning to read before you walk: Portuguese libraries for babies and toddlers*, „IFLA Journal” 2012, vol. 38, s. 78–85.

- Terwilliger Gail, *Dzieci i rodzice. Rola biblioteki publicznej*, [w:] *Dziecko, książka, biblioteka*, pod red. Grażyny Lewandowicz, Warszawa 1993, s. 52–56.
- Walczak-Niewiadomska Agata, *Biblioteki przyjazne dzieciom*, „Poradnik Bibliotekarza” (dod. *Świat książki dziecięcej*) 2010, nr 7–8, s. 1–2.
- Walczak-Niewiadomska Agata, *Model biblioteki rodzinnej w oparciu o doświadczenia amerykańskie*, „Przegląd Biblioteczny” 2012, nr 4, s. 507–520.
- Walczak-Niewiadomska Agata, *Najmłodszy użytkownicy w norweskich bibliotekach*, „Poradnik Bibliotekarza” 2012, nr 6, s. 3–8.
- Woźniczka-Paruzel Bronisława, *Biblioteki dla dzieci w Europie Zachodniej i w Polsce – porównania i refleksje*, [w:] *Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej. Materiały pokonferencyjne, Przysiek–Chełmża, 17–19 września 2001*, Toruń 2002, s. 47–62.
- Young Diana, Baar-Lindsay Christopher, *Dzieci do lat trzech i biblioteki*, [w:] *Dziecko, książka, biblioteka*, pod red. Grażyny Lewandowicz, Warszawa 1993, s. 57–61.
- Zajac Michał, *Darmowa książka dla nowonarodzonego dziecka: jeden pomysł – wiele realizacji*, [w:] *Książki w życiu najmłodszych*, pod red. Marioli Antczak, Agaty Walczak-Niewiadomskiej, Warszawa–Łódź 2015 [w druku].
- Zajac Michał, *Wielka Brytania – „Becikowe książki”*, „Poradnik Bibliotekarza” 2006, nr 12, s. 29–30.

A toddler in the library. The history and perspectives of service development in Poland

ABSTRACT: Public libraries for children have a special place in the history of Polish librarianship. For years they have been trying to adapt to the needs of an increasingly demanding readers of the digital age. Until early 90s of the 20th century little was mentioned in the national peer-reviewed literature about the presence of children aged 0–3 in libraries. Since then the situation has improved considerably. The article introduces the issue of services for the youngest children and their parents implemented in Polish libraries, characterizing both the history and the uniqueness of this age group in libraries of the world. It also presents results of research on availability and repertoire of services offered to children aged 0–3 in Polish libraries.

KEYWORDS: children aged 0–3, early literacy, library for children.